

Любов Гастинщикова
м. Київ, Україна

Відтворення мовностилістичних особливостей творів Дж.Остен в українських перекладах

Abstract. *The article presents a comprehensive description of lingo-stylistic devices in Jane Austen's literary works and their translation into Ukrainian. The research is based on the data collected from original and translated book "Pride and Prejudice." The research outlines the basic stylistic specificities of literary prose and ways of their rendering into Ukrainian. The focus is on the analysis of stylistic aspects of English-Ukrainian translation, which was followed by an in-depth description of studies devoted to stylistic problems of literary translation type. The investigation of lingo-stylistic devices from the English literary text and their corresponding Ukrainian equivalents allowed us to single out special English stylistic devices that are of great importance in terms of translation. Lexical and syntactical stylistic devices, which were evaluated and compared, and ways of their rendering present one of the most complicated translation cases related to understanding the individual author's style and interpreting literary texts. Of special translation interest here are the specificities of rendering stylistic devices such as metaphors, oxymorons, epithets, irony. The research presents common and different features in the ways and methods used in translating these stylistic devices.*

Key words: *stylistics, literary translation, lexical and syntactical stylistic devices, metaphor, oxymoron, epithet, irony.*

Стаття присвячена вивченню особливостей відтворення мовностилістичних засобів в англо-українському художньому перекладі. Основна увага приділена мовно-стилістичним засобам, які становлять складність при перекладі художньої літератури. Приклади стилістичних прийомів взято з твору Джейн Остен «Гордість та упередженість» як яскравого зразка класичної художньої літератури [2] та з його перекладу українською мовою В. К. Горбатька [1]. Джейн Остен, яка вважається провісницею реалізму в британській літературі та основоположницею сімейного, «жіночого» роману, використовує значну кількість фігур мови у своєму творі.

Фокусування на цьому аспекті художнього перекладу зумовлене недостатнім порівняльним вивченням особливостей перекладу мовно-стилістичних засобів художніх творів, способів їхнього відтворення українською мовою. Вміння передати не лише зміст твору, але й відтворити думки автора в повному обсязі становить значну проблему при перекладі. Саме тому вивчення мовно-стилістичних засобів допоможе віднайти найкращий спосіб їхнього відтворення, а разом з тим і адекватно перекласти художній твір.

Дослідження мови художнього твору – одне з найбільш складних і трудомістких завдань у стилістиці художньої літератури. Твори художньої літератури протиставляються усім іншим мовленнєвим творам завдяки тому, що їхня основна комунікативна функція – художньо-естетична. Основна ціль будь-якого твору такого типу полягає в досягненні певного естетичного впливу, створенні художнього образу. Така естетична спрямованість художнього мовлення відрізняє його від інших видів мовленнєвої комунікації. Образність досягається письменником різноманітними мовними засобами, ритмікою, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, вміння відчувати нюанси стилю та настрою. Він повинен відрізнити мовно-стилістичні засоби та вдало відтворювати їх українською мовою.

Переклад стилістичних прийомів, що несуть образний заряд твору, часто викликає труднощі в перекладачів через національні особливості стилістичних систем різних мов. Перекладач, насамперед, повинен прагнути відтворити функцію прийому, а не сам прийом.

Стиль написання Джейн Остен досить простий. У неї відсутні громіздкі описи людей, майже немає пейзажів. Хоча мова Джейн Остен дуже проста та лаконічна, все-таки письменниця не могла оминати використання певних стилістичних засобів, щоб підсилити виразність своїх думок, викладених у творі.

Під час дослідження ми визначили основні мовно-стилістичні засоби вираження, використані у творі Джейн Остен «Гордість та упередженість». У творі письменниці найбільш поширені такі лексичні мовно-стилістичні засоби, як **метафора, іронія, епітет, гра слів та оксюморон**.

1. Метафора є найсильнішим засобом створення образів. Ціль метафори – не просте називання предмету мови (номінація), а його експресивна характеристика. Метафора буває простою і складною. Проста метафора складається з одного слова або словосполучення, яка в цілому має переносне значення. У цьому творі здебільшого зустрічається проста метафора. Одним із способів її відтворення є повний, або дослівний, переклад:

*You mistake me, my dear. I have a high respect for your nerves. **They are my old friends** [2, с. 4]. Серденько, ви неправильно мене зрозуміли. Ваші слабкі нерви викликають у мене надзвичайну повагу. **Вони – мої давні друзі** [1, с. 5].*

У наступному прикладі перекладач вдався до структурного перетворення:

*Bu tittle had she dared to hope that so much love and eloquence awaited her there [2, с.105]. **І зустріла вона там стільки любові та красномовства, хоча на це навіть і не сміла сподіватись** [1, с. 113].*

Наступним способом перекладу метафоричних одиниць є додавання:

*What congratulations will then **flow in!** [2, с. 80]. Поздоровлення **попливуть рікою!** [1, с. 86]*

Додавання у перекладі слова “*рікою*” є доречним, оскільки перекласти цю метафору просто як “*поздоровлення попливуть*” буде негарно.

При перекладі метафори можна використовувати різного роду заміни. У наступному прикладі перекладач використав ситуативну заміну:

*It thought him very **slydog** – he hardly ever mentioned your name* [2, с. 270].

*Ох і **хитрун** же він – про тебе майже ні словом не обмовився* [1, с.291].

Така заміна використовується у випадку лексичної чи асоціативної невідповідності метафори у мові оригіналу та мові перекладу.

Під час відтворення метафори можна замінювати одну частину мови на іншу:

*And, as to Miss Bennet, he could not conceive **an angel more beautiful*** [2, с. 16].

*Що ж до міс Беннет, то він і не уявляв собі, що жінка може бути **такою божественно вродливою***[1, с. 15].

Іменник *anangel* замінено у перекладі на прислівник “*божественно*”.

Контекстуальна заміна – перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається. Наприклад:

*Her **heart did whisper** that he had done it for her* [2, с. 270]. ***Серце потихеньку підказувало** Елізабет, що зробив він усе це заради неї* [1, с. 292].

2. Іронія.

Найбільш яскраво виражена у мові письменниці **іронія**. Хоча Джейн Остен і уникає використання великої кількості епітетів, все ж вдало підібраний епітет допомагає створити характеристику героя, описати обставини, в яких вони знаходяться. Синтаксичні конструкції допомагають підсилити значення образних засобів, особливо іронії.

Під час аналізу твору ми спостерігаємо, як образ автора займає позицію певного персонажа й іронічно висловлюється мовою героя.

Іронію поділяють на два основних види, які відрізняються один від одного за способом та умовами реалізації. Обидва типи по-різному реалізують комунікативне завдання, а тому і створюють дещо різні структури текстів, тим самим займаючи різні місця в ідейно-образній структурі твору. За цим принципом іронію поділяють на *ситуативну* та *асоціативну*.

Ситуативна іронія служить для створення яскравих деталей у системі художнього твору. Найчастіше вона використовується в діалогах. Як правило, цей тип іронії залежить лише від лінійного контексту [5]. Розглянемо на прикладі: *He was received by Mrs. Bennet with **a degree of civility which made her two daughters ashamed**, especially when contrasted with the cold and ceremonious politeness of her curtsy and address to his friend* [2, с. 279]. *Місіс Беннет зустріла його так **люб’язно-запопадливо, двом старшим дочкам стало за неї соромно**; особливо ця запопадливість вирізнялася на тлі холодної та церемонної ввічливості, з якою вона вклонилася його приятелю та привіталася з ним* [1, с. 300].

У цьому реченні словосполучення “the civility” – “люб’язність”, яке звичай має позитивне значення, створює іронічний ефект у поєднанні зі словосполученням “to made her two daughters ashamed”, яке у реченні перекладається як “двом дочкам стало соромно” (за таку люб’язність), а ще більше іронія підкреслюється словосполученнями “cold and ceremonious politeness” – “холодна та церемонна ввічливість”.

Значно складніша за способом і умовами реалізації, а також вагоміша за місцем реалізації в системі художнього тексту є *асоціативна іронія*. Це прихований, тонкий тип іронії. Реалізація переносних значень в цьому випадку відбувається поступово, нові значення виникають градуально. Градуальне збільшення нових значень потребує великих контекстів, тому асоціативна іронія частіше всього втілюється в мегаконтексті (в рамках кількох надфразових єдностей, всієї розповіді, повісті і т.п. Роль цієї іронії в створенні цілісної системи твору значно більша, ніж роль ситуативна.

Цей стилістичний прийом базується на одночасній реалізації двох логічних значень – словникового і контекстуального. Вони знаходяться в опозиції одне до іншого. Наприклад:

*But there was much to be talked of in marrying her; and the good-natured wishes for her well-doing which had proceeded before from all the spiteful old ladies in Meryton lost but a little of their spirit in this change of circumstances, because with such an husband her misery was considered certain [2, с. 257]. Але її майбутнє заміжжя їй так давало достатньо тем для розмов, і ті **добррозичливі побажання добробуту**, що лунали раніше з вуст усіх зломовних старих баб, майже не втратили своєї актуальності при такій переміні ситуації, бо з таким чоловіком злиденне життя Лідії вважалося неминучим [1, с. 277].*

Слова “зломовні старі баби”, що взагалі позначають негативні поняття, вступають у протиріччя з контекстом, що представлений словами “добррозичливі побажання добробуту”. Стилiстичний ефект створюється тим, що основне предметно-логічне значення словосполучення *the spite ful old ladies* не знищується контекстуальним значенням, а співіснує з ним, яскраво окреслюючи протиріччя.

Як бачимо, у цьому прийомі завжди можливо точно встановити слово, контекстуальне значення якого прямо протилежне його словниковому значенню. Але у низці випадків таке слово важко встановити, хоча ми й відчуваємо іронічний ефект [3]. Іронія створюється низкою стверджень, цілим текстом:

“Oh! yes,” said Elizabeth drily; “Mr. Darcy is uncommonly kind to Mr. Bingley, and takes a prodigious deal of care of him” [2, с. 11]. “Ну аякже!” – сухо відповіла Елізабет. – “Містер Дарсі такий незвичайно добрий у своєму ставленні до містера Бінглі, так багато про нього піклується!” [1, с. 169].

Як бачимо з цього прикладу, дійсно, встановити слово, яке передає іронію неможливо, але з усього абзацу, чітко зрозуміло про вкрай іронічне ставлення Елізабет до Дарсі. Героїня твору висловлює своє роздратування, будучи не дуже переконаною в справжній доброті містера Дарсі.

Як бачимо, використовуючи іронію автор передає і таку гаму емоцій як невдоволення, роздратування, а не лише щось комічне. Така іронія називається розгорнутою (sustained).

Наступним способом перекладу іронії є антонімічний переклад, коли форма слова чи словосполучення замінюється на протилежну (позитивна – на негативну і навпаки):

“Your examination of Mr. Darcy is over, I presume,” said Miss Bingley; “and pray what is the result?”

*“I am perfectly convinced by it that **Mr. Darcy has no defect**. He owns it himself without disguise”* [2, с. 52].

“Гадаю, ви вже закінчили своє дослідження містера Дарсі? – запитала міс Бінглі. – І якого ж висновку ви дійшли?”

*“Я прийшла допереконання, що **містер Дарсі – особистість абсолютно бездоганна**. Здається він і сам цього не приховує”* [1, с. 53].

При антонімічному перекладі питальна форма речення змінюється на стверджувальну чи навпаки. Наприклад:

Mrs. Bennet deigned not to make any reply, but, unable to contain herself, began scolding one of her daughters.

*“**Don't keep coughing so, Kitty, for Heaven's sake! Have a little compassion on my nerves. You tear them to pieces.**”* [2, с. 6].

Місіс Беннет не удостоїла його відповіддю, та не могла стримати свого роздратування й почала шептати одну з дочок.

*“**І чого ти розкашлялася, Кіммі?! Замовкни, заради Бога. Пожалій хоч трохи мої нерви. Ти ж їх просто рвеш на шматки**”* [1, с. 6].

У наступному прикладі іронію передана шляхом додавання смислових компонентів: *“Are you much acquainted with Mr. Darcy?”*

*“As much as **I ever wish to be**, cried Elizabeth warmly, I have spent four days in the same house with him, and I think him very disagreeable”* [2, с. 67].

“Ви добре знайомі з містером Дарсі?”

*“Достатньо добре, **щоб не бажати продовження знайомства**, – запально вигукнула Елізабет, – чотири дні я провела з ним в будинку і вважаю його людиною вкрай неприємною”* [1, с. 72].

Спосіб додавання використовується у тих випадках, коли потрібно зберегти лексико-граматичну форму оригіналу, додавши до вислову компоненти, які ширше розкривають значення іронії.

При відтворенні іронічного висловлювання часто використовують ситуативні заміни, коли пряме відтворення іронії неможливе, оскільки вона не буде сприйматися мовою перекладу, а також тоді, коли у мові перекладу існує вдалий за змістом вислів-замінник.

Наприклад: *“His marriage was now fast approaching, and she was at length so far resigned as to think it inevitable, and even repeatedly to say, **in an ill-natured tone**, that she “wished they might be happy”* [2, с. 127].

“Його одруження було вже не за горами. І вона настільки вже змирилася з неминучістю цієї події, що навіть часто, правда **крізь зуби**, бажала їм щастя” [1, с. 134].

Отже, ми розглянули основні способи відтворення іронії українською мовою.

Досліджений матеріал свідчить про величезне значення використання іронії у мові художнього тексту. З’явилися підстави вважати, що іронія відіграє виняткову роль в естетичній та літературно-художній системах. Цей стилістичний засіб є дуже вдалим засобом реалізації суб’єктивно-оцінної модальності, являючи собою художню форму авторської оцінної позиції.

3. Enimem (epithet) – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною у реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю, образністю. Епітет може бути будь-яким емоційно-оціночим і експресивним атрибутом. Епітет служить для створення художніх образів [4].

З погляду семантики епітети можуть бути асоційованими (associated) і образними (transferred). Перші нагадують логічні означення, за винятком того, що вони передають емоційне ставлення автора до об’єкта [3]. Наприклад:

Dark forest – “темний ліс”, *tired face* – “втомлене обличчя”.

Образні епітети мають метафоричну або метонімічну природу і називають рису, не властиву об’єкту по своїй природі. Такі епітети дуже виразні і будять фантазію читача, наприклад: *an indolent man* – млявий чоловік [2, с. 32].

Такі епітети створюються для надання творові виразності й емоційної забарвленості. Наприклад:

*Can such **abominable pride** as his, have ever done him good?* [2, с. 71].

*Чи стала вона коли-небудь йому в пригоді – ота його **огидна пихатість**?* [1, с. 76].

Хоча основний тип епітет – це атрибутивний прикметник, слід вказати на існування епітетів, виражених прислівниками:

*I thought Miss Elizabeth Bennet looked **remarkably well**, when she came into the room this morning* [2, с. 33].

*Мені здалося, що міс Елізабет Беннет виглядала **надзвичайно добре**, коли зайшла сьогодні вранці до кімнати* [1, с.33].

А також іменниками:

*Heu you, **piglet!** – Ей ти, **порося!*** [47, с. 33].

За структурою розрізняють наступні види епітетів:

а) Прості (simple), виражені одним прикметником:

*She is **selfish, hypocritical woman**, and I have no opinion of her* [2, с. 6].

*Вона – **егоїстична і нещира** жінка, я її **невисоко** ставлю* [1, с. 6].

*He enquired how far Netherfield was from Meryton; and after receiving her answer, asked **in hesitating manner** how long Mr. Darcy had been staying here* [2, с. 66].

Він поцікавився відстанню між Недерфілдом та Меритоном, а отримавши відповідь, якимось **непевним тоном** запитав, чи довго містер Дарсі там перебуває [1, с.71].

б) Складні (compound), виражені складними прикметниками:

*He is **sweet-tempered**, amiable, charming man* [2, с. 72].

*Це – **добрий**, приязний і привабливий чоловік* [1, с. 77].

в) Фразові (phrase). Вони є скомпресованими фразами, що знаходяться у атрибутивній позиції до іменника і містять багато додаткової інформації про людину або предмет:

*His appearance was **greatly in his favour**; he had all the best part of beauty, a fine countenance, a good figure, and very pleasing address* [2, с. 63].

*Його зовнішній вигляд був **привабливим до надзвичайності**: він мав дуже красиве обличчя з тонкими рисами, добру статуру і напрочуд приємні манери* [1, с. 67].

Автор вдало описує зовнішній вигляд героя, використовуючи різні епітети.

г) Обернений (reversed or inverted) епітет складається з двох іменників, об'єднаних за допомогою прийменника *of*. Оціночний компонент тут міститься не в означенні, вираженому іменником, а в іменнику, який описується структурно, наприклад:

*And now nothing remains for me but to assure you in the most animated language of **the violence of my affection*** [2, с. 91].

*А тепер мені тільки лишається виразами надзвичайно емоційними запевнитивас у **моєму шаленому коханні** до вас* [1, с. 100].

д) Двохступеневий (two-step) епітет, що складається з прикметника і прислівника, що стоїть перед ним і позначає його, наприклад:

*Today is **an unnaturally mild day*** [2, с. 245].

*Сьогодні **надзвичайно хороший день*** [1, с. 247].

Отже, епітети відіграють важливу роль у художньому творі, показуючи ставлення автора до описуваних подій, явищ, даючи оціночну характеристику персонажів.

4. Оксюморон (oxymoron) – стилістична фігура, що ґрунтується на поєднанні протилежних, семантично несумісних понять і створенні нового поняття. Він полягає в навмисному конфлікті ядерних значень поєднаних слів, який розв'язується усуненням одного з ядерних значень і семною трансформацією. Він образно розкриває суперечливу сутність позначеного явища, наприклад: *sweet sorrow* – “*солодке горе*”, *horribly beautiful* – “*жахливо красивий*”.

Оксюморон вживається з метою привертання уваги, служить засобами створення комічного ефекту, іронії. Підґрунтям оксюморону як різновиду мовного парадоксу є абсурд [4]. Оксюморони так само, як й інші стилістичні прийоми, використовуються для більш яскравої характеристики, опису предмета, явища, фактів навколишнього життя. Вони зустрічаються рідко.

Однак, рідкість їхнього вживання не применшує їхньої великої виразної сили. Основна функція оксюморонів – функція вираження особистого ставлення автора доявища, яке описується. Наведемо приклад вживання оксюморону:

Miss Bennet was therefore established as a horrible sweet girl, and their brother felt authorized by such commendation to think of her as he chose [2, с. 16].

Отож сестри закріпили за міс Беннет статус жахливо гарненької дівчинки, і їхній брат усвідомив, що ця схвальна характеристика наділяє його правом думати про неї так, як йому заманеться [1, с. 16].

В оксюморонах основне предметно-логічне значення визначень у більшій або меншій мірі придушується емоційним. Один з компонентів оксюморона вказує на об'єктивно існуючу рису, інший – на чисто суб'єктивне ставлення мовця до об'єкта. Наприклад:

Elizabeth, to whom Jane very soon communicated the chief of all this, heard it in silent indignation [2, с. 124].

Елізабет, котрій Джейн не забарилася переповісти основний зміст листа, вислухала розповідь з мовчазним обуренням [1, с. 123].

Оксюморон може мати модель “прикметник + іменник” (*silentindignation*) або “прислівник + прикметник” (*falsely true*). Крім того, зустрічаються моделі з дієсловом (*to believe in unbelievable*).

Як бачимо, вдало створений оксюморон може містити багато додаткової інформації, корисної для розуміння авторського стилю.

Отже, у нашій роботі ми дослідили різноманітність мовностилістичних засобів роману Джейн Остен та основні способи їхнього відтворення українською мовою. Результати дослідження мають практичне значення для навчання студентів базових прийомів перекладу українською мовою мовностилістичних особливостей художнього твору.

Література

1. *Остен Дж. Гордість та упередженість* / Пер. з англ. В.К. Горбатька; Худож.-оформлювач Б.П. Бублик. Харків: Фолю, 2005. 350 с.
2. *Jane Austen. Pride and prejudice*. London: Wordsworth Classics, 2007. 329 p.
3. *Стилістика української мови: підручник* / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. К.: Вицашкола, 2003. 462 с.
4. *Українська мова*. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. 3-вид., зі змінами і доп. К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
5. *Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: Учебник для студентов филологических специальностей*. 3-е изд., испр. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.